

Кухарчук О.С., Турок Я.М.
Мукачівський державний університет
м.Мукачево
k_sd@mail.msu.edu.ua

ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ФАКТОРІВ НА ЗРОСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ

Політичні чинники у житті етносів є важливими, вони часто відіграють головну роль в їх розвитку [14, с. 132-134]. Однак онтологія особистого і суспільного життя не завершується цими вимірами. На суспільне життя етносів та їх складових (субетносів, етнографічних груп, локальних груп та навіть етнографічних районів), на стан їх етнічної самоідентифікації діють й інші чинники: глибинно-етнічні (міжпоколінні і популяційні), соціально-економічні, природно-географічні, національно-культурні та ін.

В даному випадку нас цікавлять культурні явища в Закарпатті другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. як такі, та їх вплив на стан національної свідомості українців Закарпаття, на процес утвердження української національної свідомості. Розглядати культурні явища ізольовано, регіональним рівнем було б помилкою. В такому випадку можна дійти до хибних узагальнень і висновків. Тому дослідженню піддаємо не лише регіональні закарпатські, але й ширші українські культуротворчі процеси цього періоду, які можна назвати терміном Є. Малинюка – геокультури [7, с.88].

Щоб зрозуміти феномен стійкого москвофільства на Закарпатті та запізнілого проникнення української національної ідеї, новітньої української культури романтичного зразка, слід врахувати традиційну орієнтацію духовенства та частини інтелігенції на Росію, тогочасну політичну ситуацію та рівень розвитку української національної свідомості в цьому краї. Література і загалом культурна спадщина українців краю до ХІХ ст. була культурною

основою українського етапу середньовіччя [12, с.34-35]. Культуру нової доби потрібно уважно розглянути, проаналізувати культуротворчі процеси, структуру культурних явищ і суспільних інститутів у контексті їх розвитку в XIX ст., особливо другої його половини в Галичині, Закарпатті і Наддніпрянщині. Культуротворчі процеси та структура культурних явищ на названих українських теренах не були однаковими. Наталія Полонська-Василенко в своїй двотомній історії зазначає, що наприкінці XIX ст. Закарпатська Україна була найбільш занедбаною серед усіх українських земель. Висновок цей стосувався не лише стану громадсько-політичного, господарського, але й культурного процесу в краї. Останній залишився в межах традицій, застиг у площині попередніх епох, не зміг опанувати течій кінця XVIII-XIX ст., а найперш романтизму з його орієнтацією на народну мову, з його опорою на ширшу етнічну культурну традицію та історію [10, с.28-29; 11, с.58]. Інтелектуальна і культурно творчакволість закарпатської інтелігенції компенсувалась російськими теоретичними містами про «єдиную Русь» з усіма нюансами тлумачення суспільних, державних, історичних і культурних явищ [4, с.365-373; 6.-с 73-78; 10, с.27-29]. Закарпатські будителі для своїх творів, в тому числі і патріотичних, спрямованих проти угорського шовінізму, позичали з російської літератури форму, зміст і, навіть, мову. Вони продовжували традиційно експлуатувати вузькі проблеми морально-релігійного змісту [2, с.119]. Така морально-інтелектуальна атмосфера була абсолютно домінуючою в цьому краї. Це було обумовлено походженням самої української закарпатської інтелігенції. Вона вийшла, переважно, з духовенства, яке було особливо консервативним в питаннях мови і новаторства в культурі. Вона майже повністю перебувала під впливом російських урядових і неурядових кіл, противилась проникненню культурних здобутків Наддніпрянської України [4, с.363-365; 13, с.148]. Населення Галичини також було під впливом середовища місцевих москвофілів [3, с.534]. На додачу з 1867 року ще посилювався й угорський політичний і культурний тиск та штучна ізоляція населення Закарпаття від нових впливів з сусідньої Галичини [9, с.217].

Зовсім інакшим був процес культурутворення в ХІХ ст. в українських землях, що входили до складу Російської імперії. Не дивлячись на всі гвалти і терори, що були спрямовані проти українського слова, культури, її носіїв і творців, українська культура в Наддніпрянській Україні досягла помітних здобутків. Саме в цій добі була осягнута національна модерна модель українського романтизму [8]. Були здобуті істотні успіхи в галузі літератури, мови, історії, інших українознавчих дисциплін та напрямках мистецтва [1, с.119-126; 5, с.113]. Цей успіх у галузі культури творення викликав переляк серед російських урядових і громадських кіл, став підставою для «славнозвісних» Валуєвського циркуляру та Емського указу. Українська культура ХІХ ст. в Наддніпрянській Україні досягнула значних кількісних і якісних висот. За своєю структурою вона помітно відрізнялася від культури попередньої доби та культурних творінь Закарпаття.

У ХХ ст. край увійшов з хибними ідеологічними міфами москофільства, з дуже скромними культурними здобутками, з відсталою архаїзованою структурою культурних явищ, практичною відсталістю новітніх напрямів у літературі, мистецтві, інших галузях культурної творчості, з нерозбудованими інститутами культурної діяльності, закладами освіти, видавництвами, відсутністю вищої школи, наукових і літературно-мистецьких товариств та інших установ. Така структура культурних здобутків, явищ і процесів, яку можна назвати кризою культури, безумовно гальмувала розвиток української національної свідомості краян. Вона взагалі уповільнила етноінтеграційний та націотворчий процес української нації. Ситуація нестерпно вимагала прориву в цій ділянці. Передумови і початки культурного прориву повільно складались ще до закінчення Першої світової війни. Однак справжнє українське культурне піднесення Закарпаття відбулося лише в 20-30-ті роки.

Список використаних джерел

1. Алексієвець М. Українська культура ХІХ–ХХ ст. і проблема сучасного культурного розвитку нації / М Алексієвець, В.Цвіркун // Культурне відродження в Україні. – Львів: Астерикс, 1993. – С. 119–126.

2. Бірчак В. Літературні стремління Підкарпатської Русі. Друге поповнене видання / В. Бірчак - Факс. Вид. – Ужгород: Карпати, 1993. – 192 с.
3. Дорошенко Д. І. Нарис історії України / Д. І. Дорошенко. – Том II – Львів: Світ, 1991. – 576 с.
4. Жегуц І. Книжка і преса – їхні шляхи Закарпаття протягом століть / І. Жегуц // Культура українських Карпат... - с. 365-374.
5. Забужко О.С. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / О.С. Забужко – К.: Основи, 1993. – 126 с.
6. Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948) / П.Р. Магочій – Ужгород, 1994. - 296 с.
7. Маланюк Є. Малоросійство // Маланюк Є. Книга спостереження. – К.: Атіка, 1995. – с. 219-233.
8. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури // Маланюк Є. Книга спостереження. – К.: Атіка, 1993. – с. 85-141
9. Мишанич О. В. - К.: Обереги, 1996. - 350 с. «Карпаторусинство», його джерела й еволюція у ХХ ст. – Відродження, 1992 – 56 с.
10. Мишанич О. В. література Закарпаття дорадянського періоду / Мишанич О.В. // Карпати нас не розлучать: Літературно критичні статті і дослідження. – Ужгород: Срібна земля, 1993. – с. 19-51
11. Мишанич О. Література Закарпаття: стан і проблеми наукового дослідження // Мишанич О.В. Карпати нас не розлучать... – с. 56-66.
12. Мишанич, О. В. Від підкарпатських русинів до закарпатських українців: історико-літературний нарис. – Ужгород: Карпати, 1991. – 61 с.
13. Мокляк Я. Православ'я в Галичині – Політичні аспекти Зустрічі (Варшава) – 1990. - №1-2.- с. 147 – 154
14. Основи етнодержавознавства: Підручник для студентів гум. спец. вищ. навч. закл. освіти / за ред. Ю.І. Римаренка. К.: Либідь, 1997. – 656 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>